

Ks. MICHAŁ KWIECIEŃ

UNIwersytet PAPIESKI JANA PAWŁA II w KRAKOWIE

[HTTPS://ORCID.ORG/0009-0005-7569-5155](https://orcid.org/0009-0005-7569-5155)

Andrzej Nowakowski, *Szkice z dziejów „Sokoła” w Białej*, Wydawnictwo KMSTUDIO Drukarnia-Wydawnictwo Sp. z o.o., Tarnów 2024.

Książka Andrzeja Nowakowskiego pt. *Szkice z dziejów „Sokoła” w Białej* jest kolejną z publikacji autora przybliżających ideę sokolnictwa w ostatnich latach zaborów oraz w II Rzeczypospolitej. Doskonale wpisuje się ona w kategorię publikacji dotyczących małych ojczyzn i codziennego życia zwykłych ludzi. Autor opisuje w niej historię związku „Sokoła” w Białej w latach 1900-1939.

Publikacja podzielona została na cztery rozdziały. Narracja historyczna poprowadzona jest chronologicznie w stosunku do opisywanych wydarzeń. Pierwsza część podejmuje tematykę powstania związku w Białej, początków działalno-

ści, wzrostu znaczenia „Sokoła” w mieście w latach 1906-1914 oraz udziału członków organizacji w imprezach sokolich. Podczas lektury tego rozdziału warto zwrócić uwagę na duże zainteresowanie okolicznej ludności taką formą aktywności. Już w drugim roku działalności związku w Białej liczba jego członków wzrosła o 87 osób. Drugim ważnym aspektem tego rozdziału jest ukazanie dużej aktywności białskich sokolów, która przełożyła się na szybki wzrost znaczenia w lokalnych strukturach związkowych.

Kolejnym opisywanym etapem działalności jest okres walki o niepodległość Polski ujęty w drugim rozdziale. Szczególnie w tej części autor porusza kwestię szerzenia patriotyzmu w latach 1911-1914, wydarzeń „Burzy” w Białej 28 czerwca 1914 r. oraz marszu białskich sokolów ku niepodległości w sierpniu tego samego roku. Ten fragment dobitnie ukazuje najbardziej wartościową część działalności związku, czyli budowanie poczucia patriotycznego i przynależności narodowej. Z pewnością formacja członków ruchu nastawiona na przekazanie im wartości niepodległościowych połączona z odpowiednią formą aktywności fizycznej przyczyniła się

do dużego zainteresowania sprawą walki o wolność ojczyzny w przededniu I wojny światowej.

Trzeci rozdział obejmuje lata 1918-1939. Przybliżono w nim historię związku w początkowym okresie niepodległości w latach 1918-1926 oraz w latach 1926-1939. Ważnym elementem tego fragmentu jest ukazanie jak wielka polityka (przewrót majowy 12-14 V 1926) wpływa na życie zwykłych ludzi. „Sokół” łączony z poglądami endecji oraz ruchu ludowego trafił pod drobiazgowy nadzór sanacyjnego rządu w postaci Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wychowawczego. W tej części autor przybliży historię wspierania bialskiego „Sokoła” przez miejscowy magistrat.

Rozdział czwarty opisuje nieudane próby reaktywacji związku po II wojnie światowej oraz przedstawia czytelnikowi wnioski końcowe. Ostatni fragment książki, choć napawa pesymizmem z powodu niemożności wznowienia działalności „Sokoła” w Polsce Ludowej, ukazuje jednak jego pozytywny wpływ na młodego człowieka, czego ewidentnie lękała się władza PRL.

Materiał źródłowy wykorzystany do stworzenia recenzowanej publikacji oparty jest na źródłach prasowych, periodykach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, publikacjach historycznych dotyczących związku oraz okolic dzisiejszego miasta Bialsko-Biała. Z dostępnych materiałów prasowych wykorzystano „Przegląd Sokoli” wydawany w latach 1909-1914, „Przewodnik Gimnastyczny >>Sokół<<” 1900-1914, „Przewodnik Gimnastyczny >>Sokół<<” 1925-1934 oraz słynne czasopismo „Więniec” - „Pszczółka”.

Do znaczących publikacji naukowych wykorzystanych w książce należy zaliczyć prace samego autora pt. „Sokół” w *Wadowicach w latach 1918-1949. Zarys dziejów; Zarys dziejów „Sokoła” w Andrychowcie i Choczni; Zarys dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Kętach w latach 1901-1947*. Ponadto wykorzystano pozycje dotyczące związku „Sokół”: Jana Snopko *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Galicji 1867-1914*, Anety Rejman i Andrzeja Nowakowskiego *Prawno-organizacyjne podstawy działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce od 1867 r. do czasów współczesnych*, Agnieszki Mirkiewicz *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w II Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Jacka Kachela *Droga do niepodległości mieszkańców powiatu bielskiego; Sokoli marsz; Bitwa nad Białą*, Dobiesława Dudaka *Działalność wojskowa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przed I wojną światową*. Bibliografia zawiera również szereg artykułów naukowych skupiających się na dziejach związków „Sokoła” w Galicji. Autor wykorzystał własne doświadczenie oraz wiedzę zawartą w pracach pt. *Nieudane próby reaktywacji gniazd sokolich w wybranych miejscowościach zachodniej Małopolski na przełomie XX i XXI*

stuleci; Podstawy prawno-organizacyjne Związku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce; Szkic z dziejów „Sokoła” w Chrzanowie przed I wojną światową (1867-1914). Publikacja oparta jest również na artykułach Jacka Kachela *Zarys dziejów i likwidacja Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Buszkowicach (1909-1945)*, Barbary Kos, „Sokół” w gminie Czernichów dzisiaj..., Krzysztofa Łojko *Powstanie Związku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i jego organizacja*, Eligiusza Małolepszego *Rola i działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na wsi w Polsce w okresie międzywojennym*, Aleksandra Wiechecia *Wiejskie Gniazdasokolew Małopolsce zachodniej do 1939 r.* Przeprowadzono również kwerendę w Archiwum Państwowym w Katowicach – oddział w Bielsku-Białej. Do istotnych pozycji archiwalnych, które wykorzystano w pracy, należy zaliczyć *Zespół akt Starostwa Powiatowego w Białej do 1939*, *Zawiadomienia o zgromadzeniach i wiecach związków i stowarzyszeń 1896-1910*, *Sprawozdania i meldunki sytuacyjne 1923*, *Sprawozdania informacyjne 1928, 1929, 1930, 1933*, *Zespół akt miasta Biała do 1939 r.*, *Zespół akt Starostwa Powiatowego w Białej Krakowskiej 1945-1950*, *Sprawy stowarzyszeń i związków – rejestracja, nadzór (1946), (1945-1949)*. Ponadto sięgnięto po relacje ze zjazdów związków zawarte w pamiętnikach z czwartego i piątego zlotu sokolstwa we Lwowie i Krakowie.

Autor we wstępie zaznaczył, iż jego celem było zbadanie wpływu białskiego „Sokoła” na rozwój świadomości patriotycznej wśród członków miejscowej klasy średniej oraz ukazanie ich aktywizacji sportowej. Niewątpliwym atutem książki jest rzeczowe przedstawienie powstania, rozwoju i działalności związku „Sokoła” w Białej. Cel wyznaczony we wstępie publikacji jest sumiennie realizowany w każdym jej fragmencie. Ukazanie dynamicznego rozwoju organizacji na początkowym etapie jej funkcjonowania oraz dalszych etapów jej działania zostało zrealizowane z powodzeniem. Historia początków działalności białskiego „Sokoła” ukazuje duży wpływ tej organizacji na miejscową ludność. Widoczne jest to przede wszystkim na gruncie wzrostu liczby jej członków. Autor akcentuje tę problematykę także przy okazji opisywania licznych imprez sportowych, w których brali udział sokoli, jak również podczas analizy ich postawy wobec nadchodzącej wielkiej wojny oraz walk o niepodległość ojczyzny.

Co warte podkreślenia, książka ukazuje swoistą pracę u podstaw, która została wykonana przez władze i członków „Sokoła”, aby wpoić młodym ludziom wartości patriotyczne i chrześcijańskie. Znaczący wydaje się fakt, iż każdą opisywaną uroczystość poprzedzała Msza Święta. Można powiedzieć, że sokolnictwo działało w myśl polskiego przysłowia „w zdrowym ciele zdrowy duch”. Cennym detalem publikacji są archiwalne zdjęcia ze zlotu, który miał miejsce w 1934 r. w Białej. Jedynym ele-

mentem, którego z pewnością brakuje, jest spis członków, którzy tworzyli związek w latach 1900-1939.

Publikacja Andrzeja Nowakowskiego może zainteresować szerokie grono czytelników, nie tylko sympatyków idei sokolnictwa, badaczy historii ludowej czy lokalnej. Jest niewielkim, choć ważnym głosem dla pedagogów szukających odpowiedzi na pytanie, jak wychować młodego człowieka w sposób kompleksowy. Książka jest napisana przystępnym językiem. Ukazuje szereg wydarzeń historycznych rzucających światło na historię bialskiego „Sokoła”, jak również na sam pomysł tworzenia stowarzyszeń, które poprzez rywalizację sportową, zabawę oraz trening wojskowy pomagają kształtować młodego człowieka w duchu patriotycznym.